

УДК 327.8

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-3\(75\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-3(75)-2)

Дмитро ГРИГОР'ЄВ

аспірант, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, dmytro.hryhoriev@gmail.com
ORCID: 0009-0008-6471-0497

ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВОЛІ У ПИТАННЯХ МІЖНАРОДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Відповідальність за вчинення міжнародних воєнних злочинів регулюється міжнародним гуманітарним правом та міжнародним кримінальним правом. Основна проблематика їх дієвості на даний час полягає у невідповідності чинних норм національного та міжнародного законодавства сучасним реаліям ведення бойових дій, оскільки новітні злочини, що вчиняє агресор просто не передбачені у законодавстві як воєнні злочини, або як злочини в цілому, оскільки видозмінювались протягом багатьох десятиліть ведення війн.

У ході роботи проаналізовано сучасні думки науковців щодо поняття політичної волі, теоретико-правових основ застосування політичної відповідальності міжнародними організаціями; поняття міжнародно-правової відповідальності; методологічних засад компенсації матеріальної та моральної шкоди спричиненої у результаті військових дій; зарубіжного досвіду конфіскації об'єктів права власності держави-агресора та пов'язаних з нею осіб для відшкодування шкоди, що заподіяна внаслідок бойових дій; проблематики застосування норм міжнародного права під час конфіскації активів щодо відшкодування завданих війною збитків; застосування репарації як інструменту притягнення до відповідальності за скоєні воєнні злочини тощо.

Основним завданням даної статті є дослідження поняття політичної волі, визначення її впливу на процес формування актуальних процедур та механізмів притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, що визначені міжнародним законодавством про закони та звичаї війни, а також оцінка особливостей чинних міжнародних та національних політико-правових механізмів притягнення до відповідальності винних у вчиненні новітніх суспільно-небезпечних діянь, що не врегульовані нормами чинного законодавства.

Ключові слова: політична воля, міжнародне право, міжнародно-правова відповідальність, політична відповідальність, правова (юридична) відповідальність, воєнні злочини, тероризм, санкції.

Dmytro Hryhoriev. THE CONCEPT OF POLITICAL WILL IN MATTERS OF INTERNATIONAL RESPONSIBILITY FOR THE COMMISSION OF WAR CRIMES

It is important to note that responsibility for committing international war crimes is regulated by international humanitarian law and international criminal law. The main problem of their effectiveness at the moment is the inconsistency of the current norms of national and international legislation with the modern realities of conducting hostilities, since the latest crimes committed by the aggressor against Ukraine and the Ukrainian people are simply not provided for in the legislation as war crimes, or as crimes in general, since changed during many decades of warfare.

In the course of the study of works, the modern opinions of the concept of political will, the theoretical and legal foundations of the application of political responsibility by international organizations were analyzed; the concept of international legal responsibility; methodological principles of compensation for material and moral damage caused as a result of military operations; foreign experience of confiscation of objects of property rights of the aggressor state and persons related to it to compensate for damage caused as a result of hostilities; the problems of applying the norms of international law during the confiscation of assets to compensate for the losses caused by the war; application of reparations as a tool of prosecution for committed war crimes, etc.

The main problem of their effectiveness at the moment is the inconsistency of the current norms of national and international legislation with the modern realities of conducting hostilities, since the latest crimes committed by the aggressor are simply not provided for in the legislation as war crimes or as crimes in general, since changed during many decades of warfare.

Key words: political will, international law, international legal responsibility, political responsibility, legal responsibility, war crimes, terrorism, sanctions.

Постановка проблеми. Поняття політичної волі у питаннях застосування механізмів притягнення до відповідальності винних у вчиненні воєнних злочинів на сьогоднішній день є надзвичайно актуальним питанням. З повномасштабним вторгненням російської федерації до України 24 лютого 2022 року проявилось багато прихованих проблем міжнародної політики та міжнародного права, одна з найактуальніших проблем – це немож-

ливість реального притягнення до відповідальності військово-політичного керівництва держави-агресора за порушення законів та звичаїв війни.

Відсутність сталих та дієвих механізмів притягнення до відповідальності у міжнародному та національному праві за вчинення воєнних злочинів, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, а саме злочину геноциду, злочинів проти

людяності, воєнних злочинів, злочину агресії; порушення норм міжнародного гуманітарного права, а також стрімко набираючих розвитку інших новітніх суспільно-небезпечних діянь, що вчиняються заради досягнення воєнно-політичних цілей, потребують негайного вирішення [15].

Оскільки повномасштабне вторгнення російської федерації до України, окрім порушення всіх можливих міжнародних норм гуманітарного та кримінального права, супроводжується постійним шантажем як України, так і країн партнерів, щодо надання допомоги у боротьбі та перетинання так званих «червоних ліній», то для прийняття рішень щодо встановлення політичних, правових та економічних механізмів притягнення до відповідальності за вищезазначені дії усіх винних у вчиненні воєнних злочинів, не зважаючи на їх політичні посади, а також задля сприяння здійсненню максимальної економічної шкоди воєнній машині держави-агресора та знищенню її військового потенціалу, необхідна свідомо та вольова позиція міжнародних політичних лідерів, їх політична воля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням вищезазначених питань займалися Грабович Т.А., Мельник Ю.П., Давидюк В.М., Міщук І.В., Ватаманюк-Зелінська І.В., Нестор В.Р., Омельченко А.В., Камінська Н.В., П. Петровський, О. Федорчак, Б. Шевчук, Г. Дзян, І. Дробот та інші. У ході дослідження їх робіт, проаналізовано сучасні думки поняття політичної волі, теоретико-правових основ застосування політичної відповідальності міжнародними організаціями; поняття міжнародно-правової відповідальності; методологічні засади компенсації матеріальної та моральної шкоди спричиненої у результаті військових дій; зарубіжний досвід конфіскації об'єктів права власності держави-агресора та пов'язаних з нею осіб для відшкодування шкоди, що заподіяна внаслідок бойових дій; проблематики застосування норм міжнародного права під час конфіскації активів щодо відшкодування завданих війною збитків; застосування репарації як інструменту притягнення до відповідальності за скоєні воєнні злочини тощо.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Основним завданням даної статті є дослідження поняття політичної волі, визначення її впливу на процес формування актуальних процедур та механізмів притягнення до відповідальності винних за вчинення воєнних злочинів, що визначені міжнародним кримінальним законодавством, міжнародним законодавством про закони та звичаї війни;

а також оцінка особливостей чинних міжнародних та національних політико-правових механізмів притягнення до відповідальності винних у вчиненні новітніх суспільно-небезпечних діянь, що не врегульовані нормами чинного законодавства.

Реалізація даних завдань потребує дослідження чинного міжнародного та національного законодавства, актуальних проблем їх дієвості, а також аналіз політичних та правових механізмів, що сприятимуть їх вирішенню.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливо зазначити, що більшість механізмів притягнення до відповідальності за порушення законів та звичаїв війни були прийняті ще в минулому столітті, після завершення Другої світової війни, з метою недопущення нових воєнних конфліктів та мінімізації можливих жертв. Світ стрімко розвивається, але на превеликий жаль, не тільки у позитивному ключі. Розвиток нових суспільно-небезпечних діянь, що застосовуються ворогом для досягнення воєнно-політичних цілей, призвів до виникнення проблеми неможливості правової боротьби з даними злочинами, у зв'язку з неактуальністю норм чинного законодавства. Основна проблема полягає у відсутності дієвих норм міжнародного та національного законодавства, подекуди не тільки процесуального, а й матеріального права, щодо боротьби з воєнними злочинами нової генерації, оскільки на даний час не має не тільки процедури (механізмів) притягнення до відповідальності, подекуди деякі використовувані суспільно-небезпечні діяння, як методи ведення війни, взагалі не визначено кримінально караними діяннями.

На підтвердження вищевикладеного зазначимо, що сучасним способом ведення війни російською федерацією проти України виступає тероризм у нових його проявах. Врегулювання питання щодо боротьби із застосуванням та поширенням тероризму визначені наступними правовими актами:

- Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму [8].

- Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму [11].

- Закон України «Про боротьбу з тероризмом» тощо [6].

На жаль, дані правові акти не врегульовують та не вирішують актуальних питань тероризму, особливо тих, що застосовуються під час війни російською федерацією проти України. Дії російської федерації під час здійснення акту агресії проти України починаючи з 2014 року характеризуються порушенням

міжнародного права щодо боротьби з тероризмом та його фінансуванням, а з початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року характеризується рядом новітніх суспільно-небезпечних діянь пов'язаних із тероризмом, а саме:

- застосування ядерного тероризму щодо мирного населення, що полягає у захопленні інфраструктури ядерної енергетики (ЧАЕС та ЗАЕС), влаштування небезпечних провокацій на підприємствах ядерної енергетики, а також ядерному шантажі цивільного населення та політичного керівництва з метою досягнення військової мети.

- застосування інформаційного тероризму, що полягає у масовому залякуванні цивільного населення за допомогою трансляції (на телебаченні, або інтернет-ресурсах) насильницького поведіння з військовими та військовополоненими, застосування тортур до них та їхньої публічної страти.

- незаконне поведіння з військовополоненими, яких використовують як заручників, з метою шантажу та досягнення військовополітичної мети.

Чинним національним законодавством, а саме Законом України «Про боротьбу з тероризмом», закріплені поняття технологічний та міжнародний тероризм [9]. Дані терміни хоча й передбачають застосування терористами ядерної зброї під час вчинення кримінального правопорушення, але не охоплюють всі суспільно-небезпечні наслідки які можуть настати у разі їх вчинення, враховуючи кваліфікуючі ознаки – вчинення під час воєнного та надзвичайного стану.

Окрім цього, варто зазначити, що мета інформаційного та ядерного тероризму вчиненого під час воєнного стану суттєво відрізняється від вчинення терористичного акту передбаченого статтею 258 Кримінального Кодексу України, оскільки остаточною ціллю таких дій є досягнення успіху при веденні воєнних дій, ставлячи під загрозу мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок в цілому [9].

Підтвердженням факту використання російською федерацією тероризму, віднайшло своє відображення у Резолюції ПАРС про визнання російського режиму терористичним, згодом і Європарламент визнав росію державою-спонсором тероризму. Це було одне з перших вагомих політичних рішень, що віднайшло своє відображення у правових актах щодо вчинення злочинів російської федерації проти України та українського народу [10].

Європарламент підтримав пропозиції української сторони до тексту резолюції, зокрема про:

- необхідність створення міжнародного трибуналу для злочину агресії росії;

- ізоляцію росії на всіх рівнях, включаючи обмеження дипломатичних відносин і виключення з РБ ООН;

- заборону діяльності російських організацій, що поширюють пропаганду;

- створення компенсаційних механізмів для України;

- застосування посиленних обмежувальних заходів та режиму санкцій за порушення прав людини;

- розробка правового механізму на рівні ЄС для визнання держав спонсорами тероризму та включення росії до списку;

- включення угруповання «Вагнера» до списку терористів ЄС;

- збільшення економічної, політичної та військової підтримки України;

- підтримка наступного пакету макрофінансової допомоги [10].

Окрім вищевикладеного, важливо зазначити, що рішення щодо визнання росії державою-спонсором тероризму також підтримали парламенти Естонії, Латвії, Литви, Нідерландів, Польщі, Словаччини. Для реалізації даного механізму, в першу чергу, необхідна була сильна політична воля та політична активність міжнародних партнерів.

Відповідно до даних політологічної електронної бібліотеки, політична воля – це здатність суб'єктів політики проявляти наполегливість у виборі мотивів до дії, до досягнення поставленої мети. З огляду на різноманіття політичних ситуацій, які вимагають швидкої вольової регуляції, політична воля є не одноразовою реакцією на виклик часу, а постійним імпульсом, стимулятором до дії. Ефективність вольових дій, їхній характер залежать від організованості, єдності, психологічних установок і стійкості суб'єкта, наявності сильних лідерів, здатних правильно орієнтуватися в політичних ситуаціях [3].

Політична активність, в свою чергу, визначено як енергійну, наполегливу діяльність особистості, групи, різних політичних сил і організацій, спрямована на досягнення певних соціально-економічних і політичних цілей. Фундаментальну основу політичної активності складають конкретні інтереси, а її могутнім стимулятором є процеси демократизації громадського життя. Це життєва позиція людини, що виражається в спрямованості її мислення, поведінки, вчинків, у принципності, послідовності відстоюванні своїх поглядів [1].

Також, враховуючи вищезазначене, необхідно особливу увагу приділити питанням

притягнення до кримінальної відповідальності за порушення законів та звичаїв війни, якими займається Міжнародний Кримінальний Суд, що діє на основі Римського Стату. Римським Статутом Міжнародного Кримінального Суду визначено 4 види злочину, що підпадають під його юрисдикцію. Відповідно до статті 5 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду, юрисдикція Суду обмежується найбільш тяжкими злочинами, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства. Відповідно до Статуту Суд має юрисдикцію стосовно таких злочинів:

- злочин геноциду;
- злочини проти людяності;
- воєнні злочини;
- злочин агресії.

Протягом століття ніхто з європейських країн не визнавав голодомор в Україні злочинним геноцидом, що було історично несправедливо по відношенню до нашого народу.

Першим кроком до встановлення історичної справедливості, вшановуючи пам'ять мільйонів співвітчизників, які стали жертвами Голодомору 1932-1933 років в Україні та його наслідків, та засуджуючи злочинні дії тоталітарного режиму СРСР, спрямовані на організацію Голодомору, наслідком яких стало знищення мільйонів людей, руйнування соціальних основ Українського народу, його вікових традицій, духовної культури і етнічної самобутності, стало прийняття Закону України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», набрав чинності 01.12.2006 року, у якому зазначено, що Голодомор 1932-1933 років в Україні є геноцидом Українського народу [7].

Згодом, після повномасштабного вторгнення російської федерації до України, враховуючи політичну кризу, що спричинена злочинними діями військово-політичного керівництва держави-агресора, Європейський парламент ухвалив резолюцію про визнання Голодомору 1932–1933 років геноцидом українського народу. Відповідно до ухваленної резолюції: «Депутати Європарламенту рішуче засуджують дії, що призвели до смерті мільйонів українців, і закликають усі країни та організації, які ще не зробили цього, наслідувати їхній приклад і визнати Голодомор геноцидом», – йдеться в резолюції.

12 жовтня 2023 року Парламентська асамблея Ради Європи проголосувала за резолюцію, яка визнає Голодомор 1932–1933 років геноцидом українського народу: «У світлі цих міркувань асамблея ухвалює визнати Голодомор актом геноциду, спрямованим на руйнування основ української нації, мови та культури,

і вшановує пам'ять його жертв», – йдеться у документі [4].

Також, важливо зазначити, що Голодомор 1932-1933 років визнали геноцидом Австралія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Грузія, Еквадор, Естонія, Ісландія, Канада, Колумбія, Латвія, Литва, Люксембург, Мексика, Молдова, Німеччина, Парагвай, Перу, Польща, Португалія, Румунія, Словенія, Словаччина, США, Угорщина, Франція, Хорватія та Чехія, Іспанія.

Дані рішення є надзвичайно важливими у майбутньому притягненні російської федерації до відповідальності, що підтверджується висновком Європейського парламенту:

«Засуджуючи нинішній російський режим за маніпулювання історичною пам'яттю з метою власного виживання, парламент закликає Російську Федерацію, як основного правонаступника Радянського Союзу, вибачитися за ці злочини» [4].

Як узагальнення вищевикладеного, науковцями П. Петровським, О. Федорчак, Б. Шевчуком, Г. Дзян, І. Дроботом у роботі «Інституційні та соціально-психологічні детермінанти делінквентності рашизму у війні проти України» зазначається наступне: «Делінквентність рашизму має глибоке історичне коріння, сягаючи своїм корінням в багатовікову традицію територіальної експансії, політичного деспотизму та безкарного державного терору, які століттями визначали характер російської держави» [16].

Також, враховуючи важливість притягнення держави-агресора та її військово-політичного керівництва до кримінальної відповідальності за порушення законів та звичаїв війни, важливим є рішення від 17 березня 2023 року Палатою попереднього провадження II Міжнародного кримінального суду, на підставі клопотань прокуратури від 22 лютого 2023 року щодо видання ордерів на арешт двох осіб: президента російської федерації та уповноваженої з прав дитини в офісі президента російської федерації, маючи розумні підстави вважати, що кожен з зазначених суб'єктів несе відповідальність за військовий злочин у вигляді незаконної депортації населення та незаконного переміщення населення з окупованих територій України до російської федерації, на шкоду українським дітям [16].

Окрім цього, МКС було видано ордери на арешт колишнього міністра оборони російської федерації та голови російського генерального штабу із зазначенням, що: «є достатні підстави вважати, що обидва підозрюваних несуть відповідальність за ракетні

удари, завдані російськими збройними силами по українській енергетичній інфраструктурі щонайменше з 10 жовтня 2022 року до щонайменше 9 березня 2023 року. Протягом цього періоду російські збройні сили здійснили велику кількість ударів по численних електростанціях та підстанціях у різних місцях України». Також було видано ордери на арешт командувача дальньої авіації росії та начальника Чорноморського флоту рф із зазначенням, що: «Палата досудового провадження II визнала, що є достатні підстави вважати, що обидва підозрюваних є відповідальними за ракетні удари, завдані силами, які перебували під їхнім командуванням, по об'єктах електроенергетичної інфраструктури України у зазначений період».

Вищевикладені рішення є підставою для майбутнього притягнення військово-політичного керівництва до міжнародної кримінальної відповідальності за порушення законів та звичаїв війни, оскільки їх мають обов'язок затримати 128 держав світу, якими підписано та ратифіковано Римський статут, або хоча б ті з держав-підписантів для яких норми міжнародного права не лише букви на папері. Враховуючи той факт, що принаймні добровільно дані особи не будуть ризикувати відчувати недружні для себе країни, як мінімум на даний час вони будуть ізольовані від цивілізованого світу.

Висновки. Враховуючи той факт, що з прийняттям вищевикладених рішень, «*de jure*» військово-політичне керівництво російської федерації може понести міжнародну кримінальну відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, для притягнення винних до відповідальності «*de facto*» потрібні нові механізми.

Одним із таким механізмів є накладення економічних санкцій та замороження російських фінансових активів, тобто реалізація політико-правового механізму притягнення до матеріальної відповідальності. Наразі це напевно найдієвіший спосіб притягнення росії до відповідальності за повномасштабне вторгнення до України. Дане рішення потребує політичної волі в першу чергу від міжнародної спільноти та її політичних лідерів,

оскільки підготовка дієвого механізму щодо виплати відшкодувань з фінансових активів російської федерації на користь України обговорюється партнерами вже довгий час, але досі не реалізована на практиці.

На думку науковця Нестора В.Р.: «Запровадження механізму конфіскації суверенних активів на рівні міжнародного законодавства та положень національного права держав має стати наступним еволюційним кроком системи міжнародного правопорядку та безпеки людства» [13].

Необхідна максимальна підтримка міжнародної спільноти у підготовці законодавчого підґрунтя для механізму розрахунку щодо відшкодування державою-агресором завданих під час війни втрат і збитків [2].

Повноцінний міжнародний компенсаційний механізм відшкодування збитків, завданих російським агресором Україні, продемонструє усій світовій спільноті невідворотність покарання для будь якого агресора [5].

Узагальнюючи вищевикладене зазначаємо, що для притягнення російської федерації та її військово-політичного керівництва до відповідальності за порушення законів, звичаїв війни та міжнародного кримінального права, а також задля готовності міжнародної спільноти до майбутніх ризиків, необхідно політична воля міжнародної спільноти щодо:

- внесення змін до чинного законодавства щодо боротьби з розвитком тероризму;
- внесення змін до чинного міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права щодо визначення новітніх суспільно-небезпечних діянь, що застосовуються для досягнення військово-політичних цілей;
- розробки та реалізації механізму передачі Україні заморожених російських активів.

Політична воля щодо впровадження ініціатив та нововведень до міжнародного права щодо вищезазначених змін, сприятиме ефективній допомозі Україні та попередженню майбутніх ризиків, оскільки міжнародна спільнота матиме дієві правові механізми у боротьбі із новітніми суспільно-небезпечними діяннями, що посягають на мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок.

Література:

1. Активність політична: короткий словник політологічних термінів. портал «Бібліотека: політологія». URL: <http://politics.ellib.org.ua> (дата звернення: 11.09.2024)
2. Ватаманюк-Зелінська У. З., Павлишина В. І. Репарації як інструмент притягнення до відповідальності росії за скоєні воєнні злочини на території України: Економіка. Фінанси. Право. 2023. № 7. URL: <https://financial.lnu.edu.ua> (дата звернення: 11.09.2024).
3. Воля політична: короткий словник політологічних термінів. портал «Бібліотека: політологія». URL: <http://politics.ellib.org.ua> (дата звернення: 11.09.2024)

4. Голодомор: Рада визнала радянське голодування українців геноцидом. Новини Європарламенту. URL: <https://www.europarl.europa.eu> (дата звернення: 11.09.2024).
5. Давидюк В. М. Проблематика застосування норм міжнародного права під час конфіскації російських закордонних активів, в контексті відшкодування Україні завданих війною збитків. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 5(33). URL: <https://doi.org> (дата звернення: 11.09.2024).
6. Закон України «Про боротьбу з тероризмом»: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2024).
7. Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні». Закон України від 28.11.2006 № 376-V. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2024).
8. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму: Конвенція, Міжнародний документ від 16.05.2005. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2024).
9. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-14. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2024).
10. МЗС: Європарламент визнає Росію державою-спонсором тероризму і державою, яка використовує засоби тероризму. Урядовий портал офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2024).
11. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму: Конвенція, Міжнародний документ від 09.12.1999. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2024).
12. Міщук І. В. Політично-правові аспекти отримання повоєнних репарацій за злочини екоциду, вчинені російською федерацією на території України. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. URL: <https://doi.org> (дата звернення: 11.09.2024).
13. Нестор В. Р. Конфіскація об'єктів права власності держави-агресора та пов'язаних з нею осіб для відшкодування шкоди, що заподіяна внаслідок бойових дій: зарубіжний досвід та шляхи реалізації. Право і суспільство. 2022. URL: <https://doi.org> (дата звернення: 11.09.2024).
14. Петро Петровський, Ольга Федорчак, Богдан Шевчук, Галина Дзяна, Ігор Дробот. Інституційні та соціально-психологічні детермінанти делінквентності рашизму у війні проти України. Соціально-правові студії. 2024. Т. 7, № 2. URL: <https://sfs-journal.com.ua> (дата звернення: 11.09.2024).
15. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Міжнародний документ від 17.07.1998 № 995_588. База даних «Законодавство України» / ВР України.
16. Ситуація в Україні: судді МКС видали ордери на арешт Володимира Володимировича Путіна та Марії Олексіївни Львової-Белової. Міжнародний кримінальний суд: веб-сайт: URL: <https://www.icc-cri.int> (дата звернення: 11.09.2024).